

Ե. Տրագրահան

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ԾԵՄԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ 100-ԱՄՅԱԿԸ

1974 թվականին լրացավ Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի հիմնադրության 100-ամյակը:

Անցյալ տարի, դեկտեմբերի 15-ին, կիրակի օրը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ Վեհարանի հանդիսությանը դահլիճում նշվեց Գևորգյան ճեմարանի 100-ամյակը:

«Էջմիածին» ամսագրի սույն համարը նվիրվում է այդ պատմական ու մշակութային մեծ իրադարձության ոգեկոչմանը:

Հոբելյանները բացառիկ առիթներ են լուրաքանչյուր ժողովրդի մշակույթի տարեգրության մեջ, լուսավոր հանգրվաններ, որպեսզի հասարակությունը համազգային հանդիսությամբ և արժանավայել շուքով երախտագիտության իր սրտագին տուրքն ընծայի հոբելյանական տարեդարձներին և հոբելյարներին:

Ահա այսօր նույն մտածումներով և երախտագետ սրտով-Գևորգյան ճեմարանի հիմնադրության 100-ամյակի և նրա շուրջ 45-ամյա փառավոր, ազգօգուտ գործունեության ոգեկոչումն ենք կատարում:

Այս ոգեկոչումը նշանակալից է նաև նրանով, որ անցյալում Մայր Աթոռը և Գևորգյան ճեմարանի ղեկավարությունը հաճախ որոշել են նշել կրթական այս փառավոր հաստատության 25 և 40-ամյա հոբելյանները, բայց այդ ազնիվ մտադրությունները զանազան պատճառներով չեն իրականացել:

Այսօր մենք ուրախությունն ունենք, Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց ուսումնասեր և մանկավարժ կաթողիկոսի գահակալության օրով և Նրա իսկ հրահանգով, նշելու Գե-

վորգյան ճեմարանի հիմնադրության և բեղմնավոր գործունեության հոբելյանները:

Հայ դպրոցը հազարամյա տարիների պատմություն ունի:

Արարատյան դաշտում, հայրենի հողի վրա, հայոց հնագույն և ամենախոշոր եկեղեցական հոգևոր մշակութային կենտրոն Վաղարշապատ-Էջմիածնում, ուր ս. Գրիգոր Լուսավորչի քարոզությամբ «բղխեցին հայոց շնորհ պատուիրանացն Աստուծոյ» (Կորյուն), բացվել են Ե դարի առաջին քառորդում, գրեթե գլուխով և Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանությամբ սկզբնավորված հայ մշակույթի օրերին, ս. Սահակի և ս. Մեսրոպի ջանքերով, հայագիր առաջին դպրոցները՝ «Դպրոցք հօտին ուսմանց» (Ղ. Փարպեցի), որպես «բացեալ աղբիւր գիտութեանն Աստուծոյ», որին դիմում էր ժամանակի ուսումնաձայնակ հայ երիտասարդությունը աշակերտական մեծ խմբերով՝ «ի կողմանց և ի գաւառաց Հայաստան աշխարհի, յորդեալք և դրդեալք» (Կորյուն):

Հայրենի հողի վրա առաջին հայագիր դպրոցների բացումը համազգային, համաժողովրդական տոն էր հայ ժողովրդի և, մանավանդ, հայ երիտասարդության համար, «քանզի ամենայն անձն յորդորեալ փափաքէր յուսումն հայերէն գիտութեան, որպէս ի խաւարէն յասորի տանջանացն զերծեալք ի լոյս խնդալին» (Ղ. Փարպեցի):

Հայ դպրոցները դարերի հետ շուրանակաբար հաջորդել են միմյանց: Երբեք չի կրտորվել կրթական այս լուսավոր օջախների կյանքի թելը:

Ուսման սերը և դպրոցաշինությունը մեր ժողովրդի արտի տարերքն են եղել:

Գրի և դպրության, գիտության և կրթության նկատմամբ բաց է եղել միշտ հայ ժողովրդի լույսի ծարավի հոգին հազարամյակների ընթացքում. «Մաներո՛ւք, զի որպէս կորուսթին աչաց ստեղի է մարմնոյն, նոյնպէս և տգիտութիւն ոգոյ ստեղի է Աստուծոյ» (Ս. Սահակ Պարթև):

Ահա թե ինչու մեր ժողովրդի զգացմունքների և հավատքի առաջ արբերի շարքն են դասվել նաև «մերոյ լուսատրութեան լուսատր վերակացուները» (Մ. Խորենացի), հայ տր վերջի և դաստիարակության սուրբ գործին նվիրված մտածումի և ոգեկանության մեծ ճարտարապետները, մեր «ուսարուսպետները, դպրապետները», ուսուցիչներն ու մանկավարժները, որոնք թե՛ հայրենի հողի վրա և թե՛ գաղթօջախներում, անցյալի խավար ու մոռալ դարերում, միշտ վառ են պահել հայ ուսման և դաստիարակության ջահը՝ ի գին նահատակության:

Ժողովրդի մեծությունը չի չափվում նրա քանակով, այլ նրա հոգու հարստությամբ, նրա մտավոր լուսավորությամբ, ստեղծարար ճիգերով և պատմական իրագործումներով:

Այդպիսի ժողովուրդներից է եղել նաև մեր ժողովուրդը: Ապրում է այն ժողովուրդը, որ ստեղծագործել գիտի, որ կյանք ու առաջադիմություն է ստեղծում. որովհետև մշակույթը հոգեկան ուժերի գիտակցական ստեղծագործությունն է. և հառաջադիմության ընդունակ մի ժողովուրդ չի՝ կարող մեռնել:

Մեծ են եղել անցյալում մեր ազգային-եկեղեցական տարեգրության և հայ մշակույթի պատմության մեջ. հոգևոր ճեմարանների, վարդապետարանների, ընծայարանների, դպրեվանքների, վանքերի դերը առհասարակ, որոնցում մշակվել, զարգացել և աչքի լույսի պես պահվել-պահպանվել են մեր դարավոր մշակույթի թանկագին գանձերը՝ դպրությունը, արվեստը, գրչագրությունը, մանրանկարչությունը և այլն:

Վանքերում ծաղկած հայ մշակույթը արդյունք էր մեր ժողովրդի հոգևոր բարեպաշտական զգացմունքների և հայ լուսամիտ հոգևորականության վաստակի:

Էջմիածին, Սյունյաց վարդապետարան, Դիլի, Տաթև, Սանահին, Հաղբատ, Նարեկ, Գլաձոր, Ծողրի Կարմիր վանք, Հոռմկլա, Սկևա, Աղթամար, Երուսաղեմ, Սիւ, Արմաշ և այլ հոգևոր կենտրոնների անուններ վաղուց անցել են մեր մշակույթի պատմության մեջ: Հոգևոր, մշակութային այդ կենտրոնների մեջ առաջինն է և հնագույնը ս. Էջմիածնի դպրոցը, որպես «արքիւր գիտութեանն Աստուծոյ, մեծ «ուսարմարան»,

«մայր դպրոց» և կամ «գլուխ ամենայն գիտնոց հայոց»:

Մայր Աթոռում վերջին ժամանակներում ևս անցյալի ոգով և օրինակով հոգևորական տիպի բարձրագույն ճեմարան բացելու հարցը մտահոգել է մեր լուսամիտ շատ հայրապետների: Օրինակ, Ներսես Աշտարակեցու (1843—1857) ջերմ ցանկությունն է եղել Մայր Աթոռում բանալ «համալսարան» 200 աշակերտների համար՝ «ի փառս Աստուծոյ, ի պատիւ ս. Լուսատրչին լուսափայլ անուանն և ի պարծանս Մայր Աթոռոյն և ազգի նորաս»:

Սակայն, երջանկահիշատակ Տ. Տ. Գևորգ Դ Կաթողիկոսի (1868—1882) անվան և գործունեության հետ է կապված Մայր Աթոռում Գևորգյան ճեմարանի բացումը, 1874 թվականին:

Գևորգ Դ-ի ծրագրի համաձայն Գևորգյան ճեմարանը կոչված էր մեծ ու պատվավոր դեր կատարելու հայ եկեղեցու և մանավանդ Մայր Աթոռի կյանքում, իր կոչման և պարտականության գիտակից, հավատավոր ու հայրենասեր, բարեկիրթ, բազմակողմանի զարգացած նոր հոգևորականություն պատրաստելու գործում. «Պատրաստել զկուսակրօն եկեղեցականս, բարեկիրթս, քաջահմուտս եկեղեցական և աստուածաբանական ուսմանց և յարտաքին կարևոր և կենցաղօգուտ գիտութեանց և լեզուաց, ի պէտս Հայց. եկեղեցոյն», ինչպես նաև ճեմարանի շրջանավարտներից՝ «արժանընտիր պաշտօնեայս» (քահանաներ) և «ուսուցիչս վարժարանացս ազգին»:

Գևորգյան ճեմարանն իր գոյության 45 տարիների ընթացքում պատվով և պատասխանատվության խորունկ գիտակցությամբ կատարեց իր պարտականությունը մեր եկեղեցու ժամանակակից տարեգրության մեջ և հայ եկեղեցուն նվիրեց քարձրաստիճան հոգևորականների փառավոր գիտնական մի սերունդ, որոնց թվում՝ Կարապետ վարդապետ Տեր-Մկրտչյան, Գևորգ վարդապետ Չորեքչյան, Գարեգին վարդապետ Հովսեփյան, մեծանուն Կոմիտաս վարդապետ և ուրիշ արժանավոր հոգևորականներ, ինչպես նաև մեծավաստակ հայագետների, մանկավարժների, պատմաբանների երաժշտագետների, լեզվաբանների, հասարակական հայրենասեր գործիչների մի պատկառելի սերունդ:

Գևորգյան ճեմարանն իր գոյությունը պահեց մինչև 1917 թվականի դեկտեմբերը:

Դառն, ողբերգական ճակատագիր էր վիճակվել նաև Մեծ եղեռնի օրերին մեր հոգևոր ճեմարաններին, դպրեվանքերին:

Փակվել էին նաև մեր երբեմնի ծաղկուն դպրեվանքերը՝ Երուսաղեմի, Արմաշի, Սսի:

ԵՐԶԱՆԿԱՀԻՇՄԱՏԱԿ Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Դ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ԺԵՄՈՐԱՆԻ

Ամայացել էին մեր շեն ու պայծառ վանքերը: Հայ հոգևորականությունը, հավատարիմ իր դարավոր ազգային-եկեղեցական ավանդություններին, ի գլուխ իր հավատացյալ հոտին, ապրեց իր պատմության ամենաողբերգական էջերից մեկը: Հովվի արյունը խառնըվեց իր հոտի արյան հետ: Դա մեծ հարված էր հայ եկեղեցու կյանքի և գոյության դեմ:

Մեծ աղետից հետո հարկավոր էր ոտքի կանգնեցնել հայ եկեղեցին, նոր շունչ, ոգի և կենդանություն տալ նրան, նուրազած եկեղեցական շարքերը համալրել նոր ու խոստովնալից ուժերով և հայ եկեղեցին դնել իր հոգևոր կոչման ու հայրենասիրական առաքելության ճանապարհի վրա:

Համաշխարհային պատերազմից հետո հայ եկեղեցու վերականգնման ճիգերը հաջողությամբ պսակվեցին Երուսաղեմում, Անթիլիասում և Կ. Պոլսում:

Գևորգ Զ հայրենասեր և լուսամիտ կաթողիկոսը 1945 թվականի նոյեմբերին բացեց Մայր Աթոռում հոգևոր ճեմարան, որպես հարազատ շարունակությունը երբեմնի Գե-

վորգյան ճեմարանի, մեծ հույսեր կապելով հայ եկեղեցու վերականգնման աշխատանքներում հոգևոր ճեմարանի գոյության և նըպատակների հետ: «Այժմ վստահ կարող ենք լինել,—գրել է նա 1945-ին,—ս. էջմիածնի ճեմարանը, ս. Երուսաղեմի, Տանն Կիլիկիո ընծայարանների հետ, ըստ ամենայնի ի վիճակի կլինեն հայ ժողովրդի հոգևոր եկեղեցական կարիքներն հոգալու»:

Այս տարի, նոյեմբերին, լրանում է հոգևոր ճեմարանի վերաբացման 30-ամյակը, ճեմարան, ուր կյանքի կոչվեցին Գևորգյան ճեմարանի հոգևոր, մշակութային, հայրենասիրական ավանդությունները նոր պայմաններում, նոր պահանջների համաձայն:

Փա՛ռք մեր լուսամիտ, հայրենասեր Հայրապետներին, որոնք ս. Գրիգոր Լուսավորչի օրերից, դարերի միջով, մինչև Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետը, վառ են պահել հայ մշակույթի, հայ կրթության և գիտության շահը՝ ի պայծառություն մեր եկեղեցու և ի մխիթարություն մեր հավատացյալ ժողովրդի:

